

sationsplan som utnyttjade resurserna bättre och gjorde slutresultatet mer lättförståeligt.

Gemensamt intresse

Till sist är det ju konsumenterna som skall ha glädje av deklarationerna. Så mycket glädje att de verkligen frågar aktivt efter dem. Det kunde ha sitt intresse att närmare fundera över vilken typ av information konsumenten egentligen vill ha och är betjänt av. Det är inte alls säkert att det är samma sorts uppgifter som teknikerna menar är intressanta. Det är i varje fall ganska troligt att den upplysning man söker skall vara utformad på ett mer lättillgängligt sätt än vad den nuvarande utformningen medger. Men om detta vet vi ingenting idag. Många röster har höjts för den ena eller den andra uppfattningen — har någon analys av konsumentreaktioner gjorts? Innan man har ett bättre underlag för beslut i sådana frågor borde man ingenting besluta. En försvagning av budskapet under någon tid kan ha allvarligt negativ effekt på det fortsatta budskapets möjligheter att nå fram.

För att vi skall kunna fortsätta att vara världsbäst på VDN och kunna med kraft hävda att detta system även internationellt är bra måste en rad åtgärder vidtagas. Förmodligen är det dags att tänka sig att spränga ramen för vad som hittills varit VDN, dvs se över regler och principer, avtal och arbetsgång i syfte att verkställa en kontinuerlig modernisering. På en rad punkter har sakkritik framställts som borde vara fullt möjlig att ta upp till positiv behandling. Det är ganska stora värden som står på spel och det kommer att kosta en hel del pengar. Men om VDN nu står vid en skiljeväg, så har vi alla intresse av en ansiktslyftning som ger systemet ny kraft, och det borde finnas pengar till något så elementärt som varuinformation.

Industriförbundet tror sig veta att svensk produktion är beredd att ta sin del av kostnaderna!

Ekonomi

OM PURITANISM OCH KONJUNKTURER

Av Bengt Rydén

Dagens händelser har en enastående förmåga att färga av sig på tron om framtiden. Många människor tycks vara fångade i en föreställningsvärld som domineras av kortsiktighet även i det långsiktiga tänkandet. Det gäller kanske i särskilt hög grad ekonomiska frågor.

Trots att nästan alla vet att konjunkturerna växlar glömmar många snabbt bort nedgångstiderna när uppgången är ett faktum. Den goda eller till och med överhettade konjunkturen betraktas snart som något naturligt och permanent. När så vändningen förr eller senare kommer och tiderna blir litet kärvare blir chocken stor. Pessimismen breder ut sig, man börjar tala om kris och många fruktar att de goda tiderna definitivt är förbi.

Detta tänkande måste, såvitt jag förstår, vara djupt förankrat i minnena från mellankrigstidens ekonomiska utveckling. Ända fram till början av 1930-talet behärskades det ekonomiska tänkandet och handlandet av en puritansk tro på ödesbundenhet i konjunktursvängningarna. Dåliga tider var något som måste komma med jämna mellanrum som ett pris för de goda åren. Åt detta fanns intet att göra. Sjukdomen måste få värka ut med en deflationistisk politik som medel och bl a konkurser och hög arbetslöshet som resultat.

Våra ljusa år

Det pessimistiska kristänkande som man så ofta möter i dag måste rimligen ses mot bakgrunden

av denna puritanska defaitism. 1950-talets goda vinstkonjunkturer och första hälften av 60-talets enastående snabba ekonomiska tillväxt ingöt antagligen hos breda kretsar av både företagare och löntagare en solid känsla av trygghet och evigt bestående goda tider. Konjunkturdopningen 1958 och den milda recessionen 1961—62 kan i detta sammanhang betraktas som korta parenteser; de torde knappast ha avsatt några djupare spår i den ekonomiska åsiktbildningen. De goda årens höga efterfrågan på arbetskraft möjliggjorde en med hjälp av löneglidningen kontinuerlig och mycket snabb löneutveckling, som i sin tur lade grunden för en kraftig stegring av både den privata och offentliga konsumtionen. Nästan alla trivdes i drivhusklimatet och den penningvärdeförsämring som följde i dess spår vägrade inte särskilt tungt i förhållande till utvecklingens ljusa sidor.

Efter höstens och förvinterns osäkra gissningar råder det väl nu inte längre någon tvekan om att vi kommit in i en konjunkturavmattning. Produktionstillväxten inom industrin har successivt saktats av, vinsterna överlag försämrats, ordergången minskat, kapacitetsutnyttjandet sjunkit och arbetslösheten stigit. Dessutom har antalet konkurser, inskränkningar och nedläggningar ökat kraftigt ända sedan slutet av 1965. Under de senaste månaderna har liknande tendenser börjat göra sig gällande eller förstärkts i flera länder, bl a Västtyskland, Frankrike och USA. Hur djup och långvarig vår egen avmattning blir bestäms naturligtvis i hög grad av våra egna åtgärder men också av när och med vilka medel avmattningstendenserna i utlandet möts. I och för sig borde man här normalt kunna räkna med relativt snabba motåtgärder. Men de senaste årens tendens i Europa att fästa ökad vikt vid den samhällsekonomiska stabiliteten på bekostnad av tillväxten gör en sådan prognos mer osäker än tidigare. Kanske blir de depressiva impulserna från utlandet denna gång därför både starkare och långvarigare än vad vi vant oss vid från tidigare erfarenheter.

Ingen ny 30-talskris

Det må därmed vara hur som helst, de försämrade konjunkturerna och framför allt konsekvenserna på arbetsmarknaden har chockat många människor och väckt dem ur de goda tidernas optimistiska törnrosasömn. Optimismen har snabbt — på mindre än ett halvår — förbytt i pessimism, och de dåliga tiderna sägs nu av många vara här för gott. Överdriven optimism är naturligtvis inte bra men överdriven pessimism är enligt min mening minst lika dålig. Som vanligt ligger väl sanningen någonstans mitt emellan. Ingen regering, oavsett politisk färg, med ambitioner att sitta kvar vid makten driver idag en konjunkturpolitik av förkrigsmodell. Både viljan och kunnandet är större och de styrandes tro på ödesbundenhet mindre. Dessutom är förutsättningarna i dag helt annorlunda än under exempelvis 1920-talet när det gäller så viktiga faktorer som bl a den offentliga sektorns storlek och därmed stabiliserande verkan och det internationella betalningssystemets hållfasthet. Därför kan vi tills vidare avskryva tron på en kommande kris av den djupa och långvariga karaktär som förekom fram till 1930-talets början.

Men ändå är anledningen till oro inte helt obefogad. Vad vi nu kommit in i kan kanske vara inledningen till en lönsamhetskris för stora delar av svensk industri, en kris som påskyndat och dramatiserat den oundvikliga kollisionen mellan gamla och nya strukturer i vår ekonomi. Den tekniska utvecklingen, tillkomsten av större och integrerade marknader och våra konkurrentländers definitiva upphämtande av det försprång vi fick genom det destruktiva andra världskriget har bland mycket annat förändrat förutsättningarna för industriell verksamhet. En anpassning till de nya förutsättningarna skulle i och för sig kunna ske långsamt och utan alltför stora friktioner. Men den under hela 60-talet mycket snabba kostnadsutvecklingen, som under de senaste åren till och med tenderat att accelerera ifrån våra konkurrentländers, har antagligen framtvingat

den snabba och gnisslande omställningsprocess som vi upplever i dag. Från den synpunkten skulle man kunna hävda att dagens svårigheter är priset för de tidigare sötebrödsdagarna.

Långvarig anpassning

Mycket talar för att dagens anpassningssvårigheter inte kommer att kunna övervinnas så särskilt snabbt. De förutsättningar som omvärlden skapar kan vi knappast göra mycket annat åt än att acceptera. En devalvering skulle naturligtvis kunna hjälpa oss på kort sikt men knappast på lång, eftersom låga priser inte är allena saliggörande på utlandsmarknaderna. Dessutom bör vi vara glada för det tekniska kunnande som utvecklats och utnyttjas i andra länder och som även kommer oss till nytta.

Avgörande blir därför frågan om och i så fall hur vi kan ändra på de förutsättningar som vi åtminstone teoretiskt har möjlighet att påverka. Det gäller här både sådana åtgärder som kan tänkas minska kraven på snabb anpassning, tex en lugnare löneutveckling, och sådana som kan underlätta anpassningen och omställningen. När det gäller den förra frågan måste 1969 års löneavtal och sålunda även de aktuella diskussionerna mellan parterna på arbetsmarknaden tillmätas den allra största betydelse. Beträffande den senare frågan är den naturligtvis en av huvudorsakerna till regeringens ambitioner att aktivera närings- och industripolitiken. Bl a spelar kapitalförsörjningen och de institutionella förhållandena på kapitalmarknaden en mycket betydelsefull roll när det gäller att underlätta en nödvändig anpassningsprocess inom näringslivet. Vad man framför allt argumenterar om är de från både subjektiva och sakliga synpunkter lämpligaste medlen, inte om målet i sig.

Hur hjälps individen?

Det finns knappast någon anledning att frukta att vi inte skulle klara av den nödvändiga om-

ställningen till nya förutsättningar. Givetvis blir det fråga om en kombination av åtgärder som dels minskar kraven på snabbhet, dels underlättar anpassningen. Men omställningen kommer säkert att ta tid och den kommer att ställa stora krav på samarbete, smidighet och uthållighet både hos dem som styr den och dem som drabbas av den. Det enligt min mening viktigaste i dagens situation är inte att inrikta krafterna på att uppbåda tillräckligt med fantasi för att finna lämpliga medel att styra utvecklingen. Den fantasin och uppfinningsrikedomen finns redan, liksom drivkrafterna att gå från idé till handling.

Vad som i stället kräver maximal uppmärksamhet, fantasirikedom och viljekoncentration är hur de enskilda anpassningsproblemen skall lösas för de många personer som vi redan nu med säkerhet vet kommer att drabbas av omställningen. En given utgångspunkt måste vara att de inte ensamma skall betala priset för omställningen. Men hur skall denna politik utformas i praktiken? En fullständig ekonomisk kompensation, exempelvis genom någon form av trygghetsförsäkring, är naturligtvis bra men knappast tillräcklig. Det gäller att också sörja för en meningsfull sysselsättning och tillvaro för dessa personer. Här kommer givetvis hela vår rörlighetsfilosofi in i bilden med omskolning och andra former av vuxenutbildning som väsentliga inslag. Andra tänkbara vägar är olika former av beredskapsarbeten och annan skyddad verksamhet.

Men är detta tillräckligt? Det är en oerhört svår fråga som kräver snabb behandling och handläggning. Det är också en politisk uppgift av jätteformat som borde samla alla parter till en gemensam kraftansträngning. Men eftersom lösningen samtidigt kan ge nyckeln till politisk framgång tycks riskerna för splittrade ansträngningar tyvärr vara lika stora som i så många andra väsentliga frågor.